Zadání pro zpracování úkolu:

Na konkrétním příkladě učiva ukázat, jak se změnily strategie učení, popsat metodický postup výuky a poukázat na rozvoj klíčových kompetencí žáka dříve a nyní

Anotace: V dalším textu je zpracování jednoho tématu z učiva českého jazyka na prvním stupni základní školy. Svou práci jsem pojala formou ukázky, jak se učivo realizovalo dříve a jak ho nyní realizujeme dle nového ŠVP na naší škole od 3. do 5. ročníku. V mé práci se také zaměřuji na kompetence, které byly dříve sledovány spíše pod názvem vzdělávací cíle. Dle nového ŠVP jsou kompetence zásadním ukazatelem toho, zda se žák ve škole rozvíjí všestranně a díky zaměřování se na kompetence došlo k zásadním změnám ve výuce. Ve své práci uvádím mini databanku metodických postupů zaměřených na výše uvedené téma a rozbor kompetencí, které se mohou tímto způsobem naplňovat.

Autor:
Mgr. Zuzana Ryzí, učitelka 1. stupeň, ZŠ Lysice

Vyjmenovaná slova na 1. stupni základní školy

S výukou VS se začíná ve 3. třídě.
Dříve se toto učivo vyučovalo jako celek, tzn. že se děti učily řady vyjmenovaných slov a zároveň i nejvíce používaná příbuzná slova zároveň. Výuka se zakládala na pamětném naučení všech řad vyjmenovaných slov a slov k nim příbuzných. Negativní důsledky této výuky se ukázaly již ve chvíli, kdy žáci sice uměli řady VS, ale po významové stránce, co každé slovo znamená a co označuje, zde měli žáci značné mezery a slovům často vůbec nerozuměli. Efektivita tohoto učení byla velmi nízká, velmi krátkodobá a často chybně upevněná. Po osvojení řad si žáci procvičovali slova v doplňovacích cvičeních, či diktátech, kde často chybovali hlavně po významové stránce (Bydlo – domov, bidlo – dřevěná hůl, dobýt – hrad, dobít - kamaráda). Následné osvojování slov příbuzných bylo pro žáky velmi náročné. Ne všichni žáci zvládli perfektně řady vyjmenovaných slov, pamětně i významově. Po přidání slov příbuzných docházelo často k záměnám, špatnému významovému odůvodnění a zmatečnému doplňování slov do vět, či slovních spojeních. Převládalo tedy hlavně pamětné učení bez přímého kontaktu s daným tématem, stereotypní opakování a procvičování, které probouzelo u dětí minimální motivaci k učení a co je nejdůležitější – dříve se velmi málo dbalo na cílené rozvíjení všech kompetencí, zejména se zanedbávala kompetence společenská a personální a kompetence pracovní. Také se nedbalo na sebehodnocení žáka, hodinu ukončil vždy učitel bez zájmu o to, zda se žákům výuka líbila, zda byla přitažlivá, jak se jim pracovalo a zda jsou se svým pracovním výkonem spokojeni, nebo naopak, co udělají příště pro to, aby se jim dařilo lépe.

Dle nového RVP se snažíme nacházet nové způsoby osvojování této jazykové oblasti tak, aby byla pro žáky co nejnázornější, přitažlivá a učení VS nebylo jen pouhým povrchním drilem. Vzhledem k tomu, že Základní škola Lysice již čtvrtý rok pracuje dle svého samostatně vypracovaného ŠVP, učitelé mohli do způsobu osvojování vyjmenovaných slov zasáhnout tak, aby žáci splnili v jednotlivých ročnících určené výstupy a tím rozvíjely klíčové kompetence formulované v RVP ZV vzhledem k jejich individuálním možnostem s využitím metod, které u dětí nemotivují proces učení a budou je bavit. Zejména velkou výhodou je zde používání kooperativního učení, skupinové práce, či práce ve dvojicích. Žáci velmi ocení, když si mohou poradit a pomoci, v opakovacích pracích pak nemáte problém s tím, že by žáci opisovali, či „lovili“ informace od svých spolužáků, jelikož při osvojování mají neomezenou možnost se na cokoliv zeptat. V neposlední řadě je velkým přínosem hodnocení žáků žáky a sebehodnocení žáků, které umožní žákům poznat pocit – umím někoho, či něco ocenit; někdo si mě váží, pro to, co umím – jsem oceněn a umím ocenit – zvyšování sebevědomí u žáků je velmi důležitou součástí výchovně vzdělávacího procesu.

Na naší škole se vyjmenovaná slova začínají vyučovat ve 3. ročníku. Žáci si opět osvojují řady vyjmenovaných slov a pouze nejbližší typická příbuzná slova. Rozdíl je ovšem při volbě metodického postupu, jak vyjmenovaná slova vyvozujeme a jakým způsobem toto učivo s žáky osvojujeme a upevňujeme.

Nyní uvedu možnosti práce v jednotlivých částech hodiny. Vyjmenovaná slova jedné řady se většinou vyvozují po trojicích až čtveřicích, tak jak jdou za sebou – už v této chvíli se žáci samovolně učí posloupnost slov v řadě, aniž by memorovali pouze řadu.

Úvodní část - vyvození

1. Žáci dostanou text, kde jsou vyjmenovaná slova schovaná tak, že do věty nepatří a oni by je měli zakroužkovat jako vetřelce v textu. Po ukončení úkolu jim z textu vystoupí ucelená řada vyjmenovaných slov.
2. Rozbor slov – s každým slovem pracujeme samostatně. Žáci si slovo namalují, pokud to jde i vymodelují a na základě názorné pomůcky, kterou si sami vytvořili, tvoří se slovem slovní spojení a věty tak, aby byly významově správné – vyprávějí o něm a používají ho ve svém příběhu, který tvoří ve dvojicích.
   - rozšíření slov o slova příbuzná – již ve skupinách, zadáme všem stejné slovo, určitý časový limit na tvorbu slov nových, významově příbuzných a po společné kontrole uděláme soupis všech slov příbuzných k danému slovu, který vyvěsíme ve třídě. Žáci ho mají neustále k dispozici. Takto pracujeme i se slovy, které stejně zní, ale mají jiný význam – bidlo, bydlo.
   - po připojení nejtypičtějších příbuzných slov již žáci mohou pracovat ve skupinách.

   Příklady:
   Žáci dostanou do skupiny (3-5 dětí) tři vyjmenovaná slova:
   - seřazení dle abecedy - dle pořadí ve VS
   - vytvoření příbuzných slov – minimálně tři od každého VS
   - tvorba vět, příběhu
   - tvorba tajenek, zábavných chvilek s VS

   Doporučuji dát do skupiny jedno slovo vyjmenované, k němu si žáci dotvoří tři až pět slov příbuzných a z nich se snaží vytvořit smysluplný příběh například o pohádkové bytosti, předmětu, či blízké osobě. Mohou připojit i jiná slova, ale vyjmenovaná slova a slova příbuzná jsou pro ně klíčová.
   -
3. Rozbor řady – vyhledej slova označující zvíře, věc, osobu….
   - vyhledej slovní druhy, které jsou zastoupeny v řadě
   - slova seřaď podle abecedy – opakování řazení slov – 2. ročník
   - orientace v řade VS - řekni 2.,6.,9.,3. vyjmenované slovo. Které slovo je před ním, které za ním.
   - použití slov v řadě – pokus se sestavit slovní spojení, větu, souvětí za použití vyjmenovaných slov nebo jejich tvarů
   - řetěz vyjmenovaných slov – žáci si sednou do kroužku, nebo mohou být i v lavicích a postupně každý řekne jedno slovo z řady. Pokud udělá žák chybu, slovo si zapíše na papír. Zopakujeme několikrát. Po ukončení hry si žáci sednou do skupinek, pokud tak není uzpůsobená třída a vzájemně si slova vysvětlí – skupiny se vystřídají – kolotoč, aby se všichni žáci seznámili se všemi slovy, čímž si ještě více ucelují řadu vyjmenovaných slov. Nejprve doporučuji hrát tuto hru ve dvojicích. Po probrání všech řad vyjmenovaných slov může být řetězec pro některé žáky dost náročný, ale ve dvojicích ho zvládnou všichni. Postupně můžete skupinky zvětšovat až do zapojení všech žáků najednou.

Ve třetím ročníku jde hlavně o to, naučit děti vyjmenovaná slova používat v každodenním životě, ukázat jim všechny možné tvary vyjmenovaných slov a

neustálým používání – ústním, písemným, vyhledáváním ve větě, či textu dojít ke správnému významovému pochopení všech vyjmenovaných a jim příbuzných slov – nejtypičtější případy.

Ve čtvrtém ročníku znovu upevňujeme všechny řady vyjmenovaných slov a přidáváme ostatní i méně typická, nebo ne často používaná slova. Na konci čtvrté třídy je učivo o vyjmenovaných slovech dokončeno. Ve výuce velmi často používám kooperativní učení a vzájemné učení, kdy žáci ve skupině řeší určité problémy a mohou se poradit s kamarádem ve dvojici.

Nyní opět uvádím možnosti práce v hodinách.

Hra s kostkou – upevnění řad VS – dvojice - na kostce jsou písmena obojetných souhlásek, žáci si hodí kostkou a musí říct řadu VS od hozeného písmenka. Hody několikrát opakují (pro všechny dvojice stejný počet) a po ukončení hry si žáci zaznačí do svých karet, kolik řad řekli správně a ve kterých řadách chybovali. Je to pro ně zároveň zpětná vazba, na co by se ještě měli zaměřit. Po určitém období má i učitel podloženou zpětnou vazbu o tom, jak žáci zvládli daný výstup a do jaké míry plní klíčové kompetence.

Hra se souřadnicemi
– ve skupině 3-5 dětí – žáci dostanou do skupiny karty, kde je souřadnicová síť, ve které jsou vepsána vyjmenovaná a příbuzná slova.

1. způsob – ve dvojicích – hra na lodě – celá třída má stejné karty, procvičujeme ze začátku co hodina, to jedna řada. Každý žák si označí 10 slov ve své síti – pracují přes fólii – vzájemně si říkají, zapisují souřadnice a doplňují chybějící písmeno ve slovech. Po deseti pokusech si oba hráči řeknou, kolikrát se strefili do souřadnic svého spoluhráče a vyhodnotí si hru – za každé správně doplněné slovo bod, za trefu dva body. Opět zapisují do tabulky, kde je zvlášť sloupek pro slova a pro trefy, aby věděli, do jaké míry ještě ve slovech chybují.

2. způsob – opět pracují přes folii – již ve skupině – celá třída stejné karty, zvolíme určitý časový limit – 4 – 5 minut – žáci doplňují svou kartu – co žák, to řádek, či sloupec – každý samostatně, ale skupina ho může upozornit, když udělá chybu,ale až po ukončení řádku, či sloupce, aby žák musel chybné slovo najít. Po vystřídání všech žáků se práce ukončí a provádí se kontrola tak, že se skupinky prohodí a žádná nekontroluje své karty. Sečteme počet chyb za hodinu a vyhodnotíme.

3. způsob – ve skupině (3 – 5 dětí) – ve třídě si vytvoříme 4 – 5 stanovišť- stolečků. U každého stolečku budou jiné karty s vyjmenovanými slovy – žáci budou u každého stolečku procvičovat jinou řadu a tím si osvojují vyjmenovaná slova komplexněji a v souvislostech. Vzájemně si dávají souřadnice, kontrolují si správnost doplnění, počítají si body. Po dokončení kolečka – vystřídají se u všech stolečků - si body sečtou a zapíší si úspěšnost své skupiny na jednotlivých stanovištích a celkově. Po určitém období máme opět zpětnou vazbu nejen my, ale i žáci o tom, jak učivo zvládli a do jaké míry plní dané kompetence.

4. způsob – Souřadnicový diktát – žáci si ho sami vytvoří. Opět budou na každém stanovišti různé karty. Žáci se ve skupině domluví a vyberou si tři souřadnice. U každého stolečku bude barevná karta, na kterou souřadnice zapíší.Např. A6,C4,B7. Potom se jednotlivé skupiny vyměňují. U každého stolečku každý žák podle přiřazených souřadnic vypíše tři slova na papír nebo do sešitu. Takto pokračují až dojdou ke svému stolečku, kde udělají totéž. Skupina je hotová, když je každý její člen hotový. Žáci si mohou pomáhat, ale nesmí si radit. Vedeme je k tomu, aby svému spolužákovi přímo neradili, ale spíše ho navedli na cestu, která vede k řešení toho, co on neví, aniž by řešení prozradili. Jakmile jsou všechny skupiny hotovy, přichází na řadu kontrola. Skupiny si vzájemně vymění své práce, aby žádný žák neměl práci žáka ze své skupiny a společně kontrolujeme – co slovo, to žák. Po ukončení si zapíšeme, jak si stáli jednotliví členové skupiny a skupina celá – hodnotíme jak jednotlivce - známkou,tak i skupinu – body – sami si zvolíte.

Vyjmenovaná slova po P

Doplňte i - í nebo y - ý:

	1	2	3	4	5	6	7	8
A	p_šná	Pep_k	slep_t obrázek	lep_dlo	op_ce	p_cha	zap_skej	slep_š papír
B	p_tlík	p_semně	p_tlačit	čep_řit se	top_t	p_sk	p_la nářčko	třp_tit
C	p_r	p_skovna	p_lník	p_chavka	kap_tán	třp_t	op_sovat	nap_ná tác
D	slep_ce	p_šnit se	p_tlovina	úp_s	p_pat	prop_chl	slep_š nenf hrad	chlap_k
E	p_sanka	p_sek	pop_s	kop_tko	p_l na květin	p_jiny	dop_s	pap_rový
F	p_šťalka	třp_tka	op_luje květy	KAKTUS p_cná	p_seň	p_l čaj	čep_ce	p_kat
G	přep_ch	zp_vat	krup_ce	p_smeno	výp_sky	klop_tat	zp_tovat	p_tel
H	zalep_l	čep_řil	p_tlák	kop_ta	netop_ři	nap_navé	posp_chá	p_šti

Ch-07115

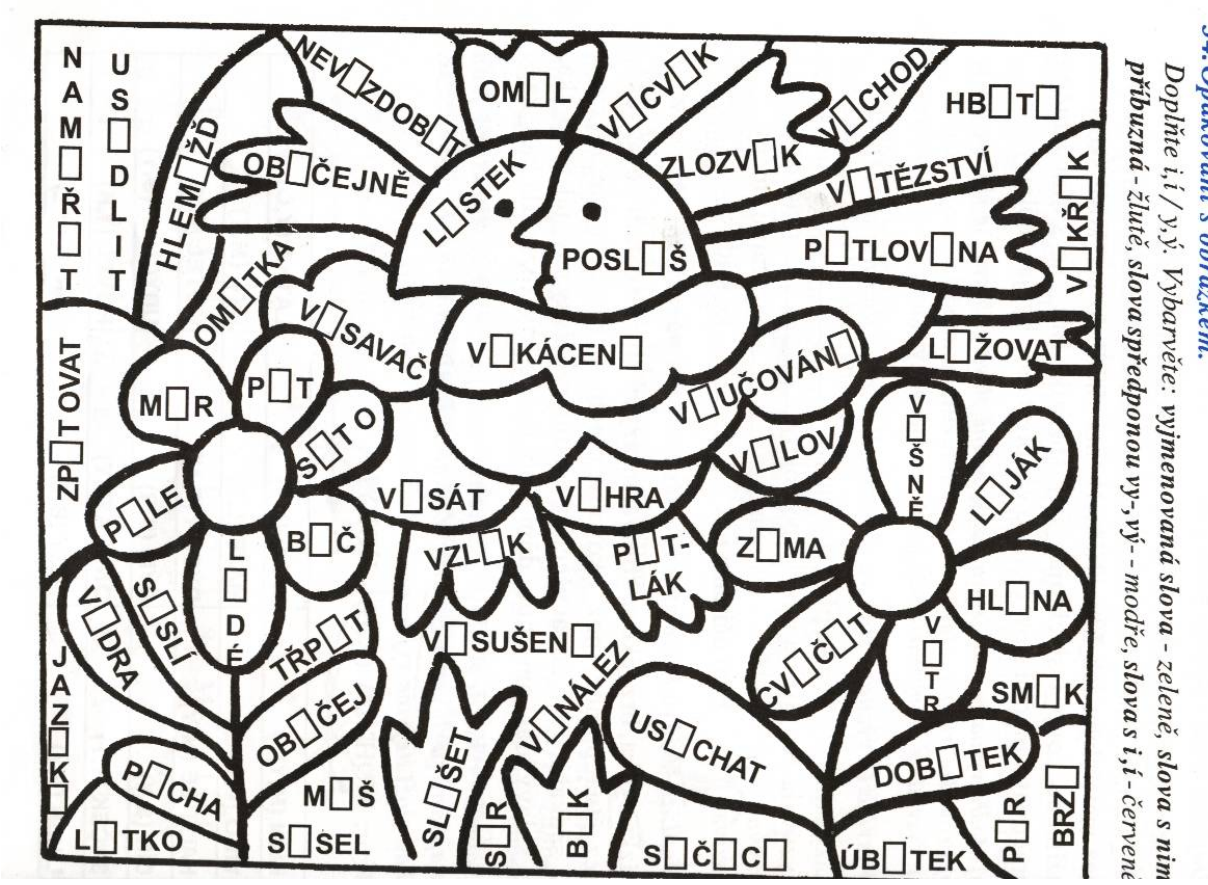
Vyjmenovaná slova - souhrnné procvičování

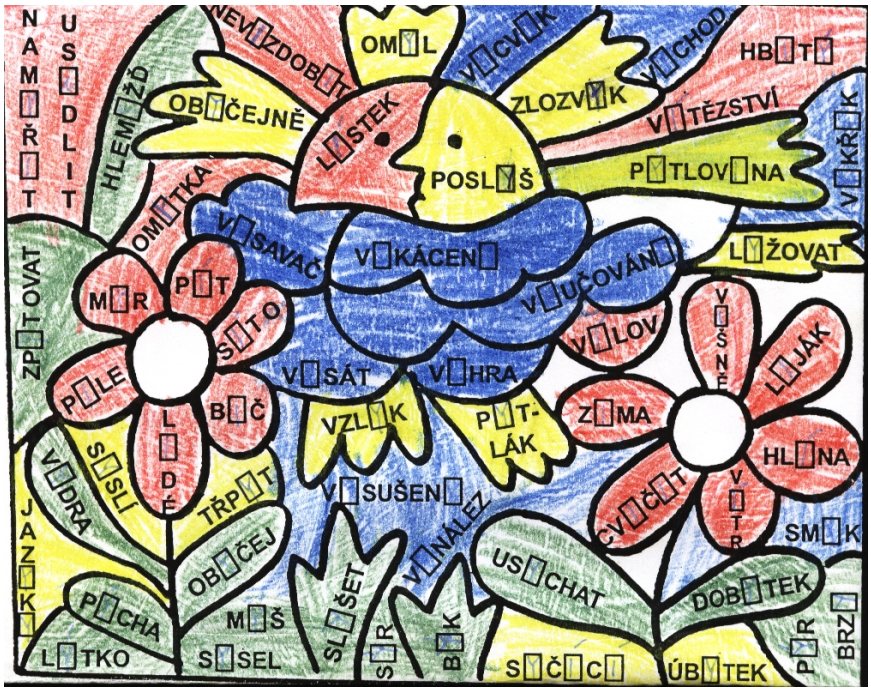
Doplňte i - í nebo y - ý:

	1	2	3	4	5	6	7	8
A	b_č	z_ma	l_stonoš	třp_tka	nás_li	F_lip	v_tah	m_tina
B	l_kožrout	v_lka	f_zika	Přib_slav	Přem_sl	jaz_ček	p_šný	zas_čel
C	f_lm	Zb_něk	l_ják	p_je	les_k	m_šička	brz_čko	m_č
D	v_skot	z_tra	krupob_tí	F_k	svítipl_n	m_čka	p_sk	s_náček
E	pl_nulá	vzl_kot	kop_tko	zlozv_k	B_střice	s_chravo	Ruz_ně	chm_tí
F	v_ška	z_sk	s_tka	vel_ká	m_str	m_dlo	zb_tek	p_vovar
G	zb_tek	Horym_r	v_ko	zás_p	op_ce	slab_kář	z_nek	l_mec
H	v_kon	v_hřátý	voz_k	sm_tko	v_chřice	L_bor	os_pky	ob_čejně

Souhrnné opakování vyjmenovaných a příbuzných slov + slova, která do těchto skupin nepatří.

1. způsob – pomocí karet se souřadnicemi – skupinová práce, možnosti:
   - žáci mají za úkol vypsat do sloupečků slova vyjmenovaná, jiný tvar vyjmenovaných slov, slova příbuzná a slova, která nejsou ani vyjmenovaná, ani příbuzná.
2. způsob – malovaný obrázek – který se rozstříhá podle počtu členů skupiny – jednodušší forma, nebo na více dílků, maximálně však osm. Žáci si postupně ve skupině dílky odebírají a plní na nich úkoly dle zadání. Zadání dostanou všichni členové společné, ale části obrázku vypracovávají samostatně. Po dokončení – doplnění i,y a vymalování jednotlivých částí dle zadání – se žáci pokusí obrázek složit. Okamžitě tak dostávají zpětnou vazbu o tom, zda správně doplnili a vymalovali svou část obrázku. Úkolem je vedeme k poznání, že úspěšnost celé skupiny je vždy závislá na každém jejím členovi. Pokud se některý člen rozhodne nespolupracovat, skupina bohužel úkol nesplní. Aby se tak nestalo musí vedoucí skupiny a hlídač zapojení do činnosti skupiny upozornit daného žáka. Vedeme tak děti k zodpovědnosti za výsledky své práce.

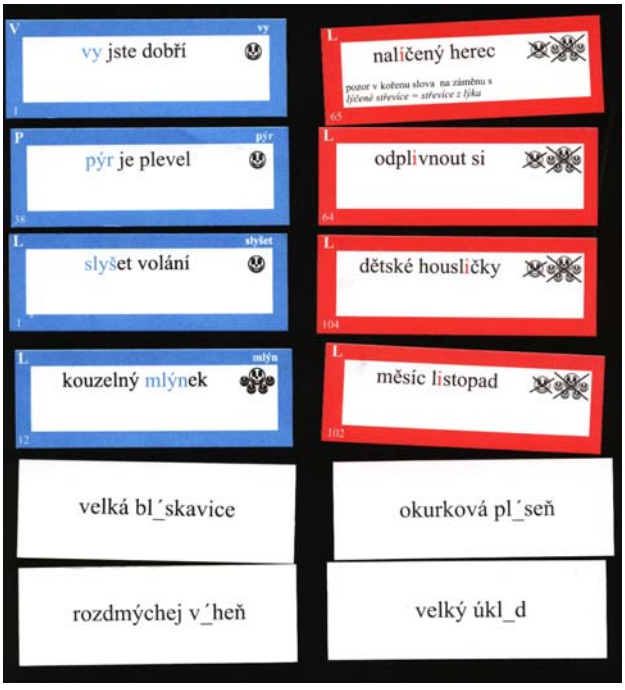

Didaktická hra – Vyjmenovaná slova

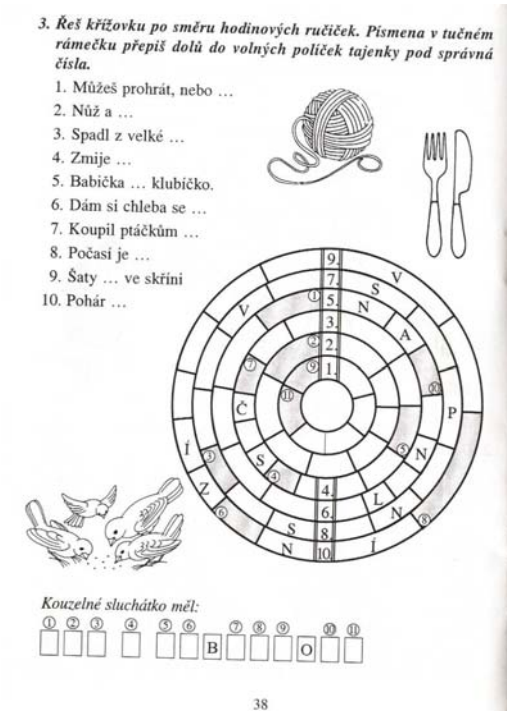
Tato hra obsahuje 50 slovních spojení od každé řady vyjmenovaných slov. Jsou napsaná na kartičkách, z druhé strany je řešení. Součástí této hry jsou velké hrací karty s měkkým a tvrdým y. Možnosti této hry:

- pro skupiny – každý ze skupiny si vezme náhodně 3 kartičky ze společné hromádky. Všichni členové skupiny dají karty na stoleček a snaží se je společně roztřídit na ty, kde napíšeme měkké i a na ty, kde píšeme tvrdé y. Jakmile mají roztříděno, kartičky otočí a okamžitě mají zpětnou vazbu dle barvy, zda mají roztříděno správně. Kartičky zase otočí barevnou stranou dolů, rozhází a stolečky se vystřídají. Zde můžeme procvičovat různé řady nebo stejnou řadu vyjmenovaných slov pro všechny stolečky.
- pro skupiny, dvojice i jednotlivce – S, D nebo jednotlivec si vezmou určitý počet kartiček a na velké karty – A4 (jedna půlka je červená – i,í, druhá půlka je modrá – y, ý) pokládají podle toho, co by doplnili. Potom kartičky otočí a opět mají hned zpětnou vazbu, zda úkol splnili správně. Chybné výrazy si zapíší do sešitu.

Malované hrátky s vyjmenovanými slovy

Žáci mohou pracovat samostatně, ve dvojicích, ale i ve skupině. U těchto úkolů jde o to, aby si žáci upevnili učivo o vyjmenovaných slovech a zároveň si procvičili vyhledávání chybných slov, nebo naopak slov správných. Většinou se k těmto hrátkám zařazují i úkoly, které nejsou zaměřeny na VS – oddělení slov od sebe; spojování slov, co k sobě patří; označení správně napsaných slovních spojení, označení správné cesty k domečku, či zvířete, nebo postavy, která šla po správné cestě – toto vše žáka rozvíjí mnohem komplexněji, než kdyby opakovaně plnil úkoly stále stejným způsobem jak tomu bylo dříve např. u doplňovacích cvičení.

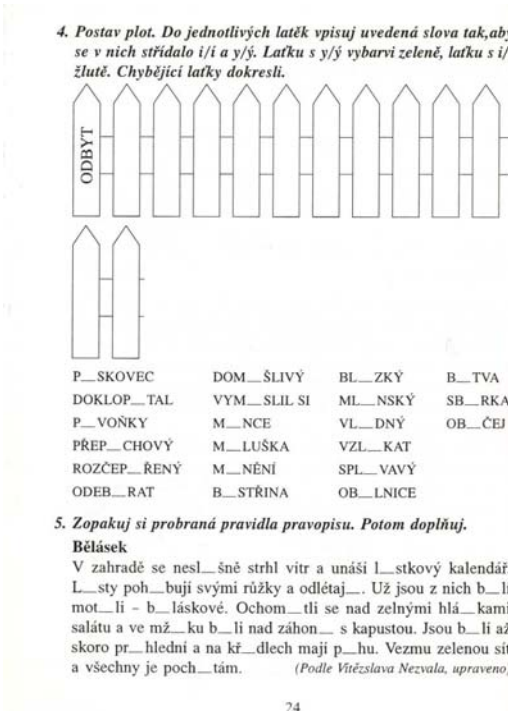
3. Řeš křížovku po směru hodinových ručiček. Písmena v tučném rámečku přepiš dolů do volných políček tajenky pod správná čísla.

1. Můžeš prohrát, nebo …
2. Nůž a …
3. Spadl z velké …
4. Zmije …
5. Babička … klubíčko.
6. Dám si chleba se …
7. Koupil ptáčkům …
8. Počasí je …
9. Šaty … ve skříni
10. Pohár …

Kouzelné sluchátko měl:

① ② ③ ④ ⑤ ⑥ B ⑦ ⑧ ⑨ O ⑩ ⑪

38

4. Postav plot. Do jednotlivých latěk vpisuj uvedená slova tak,aby se v nich střídalo i/í a y/ý. Latěk s y/ý vybarvi zeleně, latěk s i/í žlutě. Chybějící latěk dokresli.

ODBYT

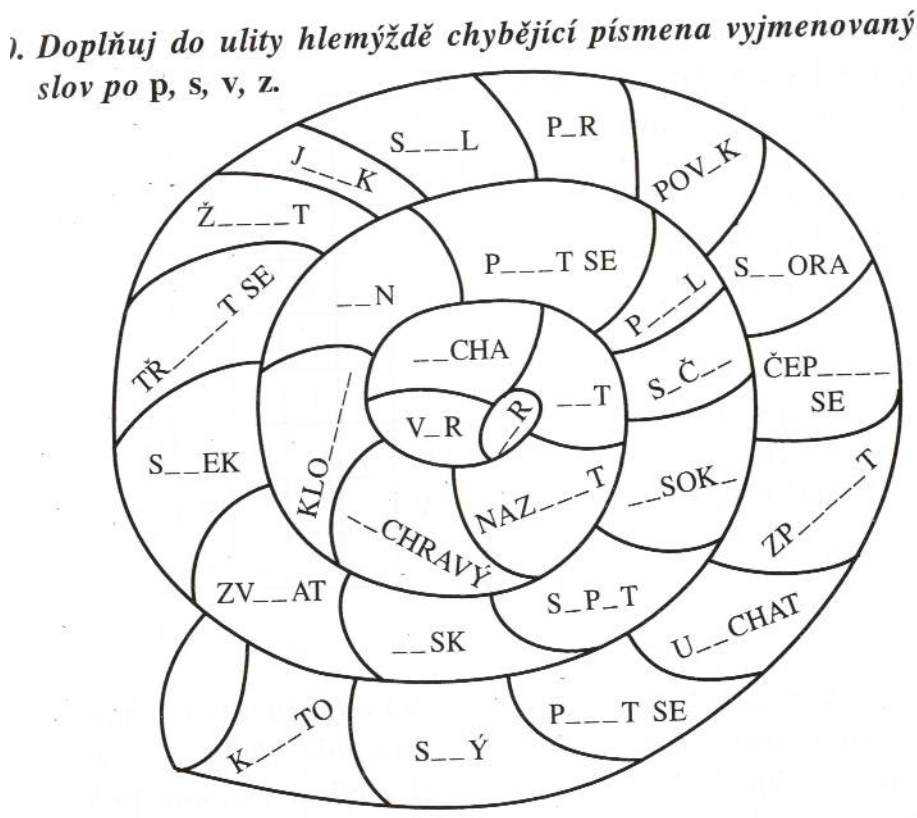
P__SKOVEC	DOM__ŠLIVÝ	BL__ZKÝ	B__TVA
DOKLOP__TAL	VYM__SLIL SI	ML__NSKÝ	SB__RKA
P__VOŇKY	M__NCE	VL__DNÝ	OB__ČEJ
PŘEP__CHOVÝ	M__LUŠKA	VZL__KAT	
ROZČEP__ŘENÝ	M__NĚNÍ	SPL__VAVÝ	
ODEB__RAT	B__STŘINA	OB__LNICE	

5. Zopakuj si probraná pravidla pravopisu. Potom doplňuj.

Bělásek

V zahradě se nesl__šně strhl vítr a unáší l__stkový kalendář L__sty poh__bují svými růžky a odlétaj__. Už jsou z nich b__l mot__li – b__láskové. Ochom__tli se nad zelnými hlá__kami salátu a ve mž__ku b__li nad záhon__ s kapustou. Jsou b__lí až skoro pr__hlední a na kř__dlech mají p__hu. Vezmu zelenou sí a všechny je poch__tám. *(Podle Vítězslava Nezvala, upraveno)*

24

Příklad vyučovací hodiny ve 4. ročníku

1. řetězec vyjmenovaných slov – všechny řady - rozehřátí
2. rozdělení do skupinek – každý žák dostane lísteček, kde bude nějaké vyjmenované slovo. Žáci musí najít svého kamaráda na základě společného vyjmenovaného slova.
3. práce ve skupině – každá skupina si vylosuje řadu vyjmenovaných slov. Úkoly pro skupinovou práci – a,vypište všechna zvířata; b, vypište všechna slovesa; c, po domluvě si vyberte tři slovesa a vytvořte k nim 3 slova příbuzná; vytvoř pomocí těchto slov a ostatních slov z řady VS krátký příběh se zápletkou; připrav pro své kamarády souřadnicový diktát o 6 slovech, ve kterém budou jen slova příbuzná. Na jeden lísteček napiš souřadnice a předej některé ze sousedních skupin, na druhý lísteček napiš řešení a vyvěs ho někde ve třídě.
4. Souřadnicový diktát – žáci pracují samostatně do sešitu, kam plnili úkoly ze skupinové práce. Po určité době se lístečky se souřadnicemi ještě jednou mezi skupinami prohodí. Žáci tak zapíší celkem 12 slov.
5. Kontrola diktátu – žáci si mezi sebou vymění a putují po třídě, hledají své řešení a opravují chyby.
6. Vyhodnocení práce skupiny a jednotlivce –kontrola jednotlivých úkolů, čtení příběhu + zapsání bodů do přehledových tabulek. Bodové hodnocení dle vašeho zvážení.
7. Malované hrátky – zábavný úkol na konec hodiny.

Klíčové kompetence, ke kterým jsem v této vyučovací hodině žáky vedla:

Kompetence k učení

- nabízet žákům vhodné způsoby, metody a strategie, čímž podporujeme jejich další ochotu a aktivitu ve studiu
- vést žáky k vyhledávání a třídění informací na základě jejich pochopení
- podporovat u žáků pozitivní vztah k této vzdělávací oblasti

Kompetence k řešení problému

- vést žáky k vyhledávání odlišných, shodných nebo podobných znaků
- vést žáky ke kritickému myšlení a uvážlivému rozhodnutí – např. při odůvodňování pravopisných jevů

Kompetence sociální a personální

- vést žáky ke kooperaci
- vést žáky k zodpovědnosti za svou činnost ve skupině
- vést žáky k samostatnému jednání a rozhodování

Kompetence pracovní

- vést žáky k využívání znalostí a zkušeností získaných v jiných vzdělávacích oblastech pro výuku v této vzdělávací oblasti a naopak

Kompetence komunikativní

- vést žáky ke kultivovanému, souvislému a výstižnému projevu vyjadřujícímu myšlenky v logickém sledu
- nabízet žákům různé druhy textů, záznamů a jiných komunikačních prostředků
- vést žáky k využívání informačních technologií
- vést žáky k naslouchání druhým lidem

Kompetence občanské

- vzbudit zájem a respekt k českým tradicím

Závěrem bych chtěla říci, že obrovským přínosem nového ŠVP je na prvním místě možnost učitelů zasáhnout do tvorby a rozsahu ŠVP. Dle mého názoru, pokud má někdo stanovit, co by se žák měl naučit během základní školní docházky, za jak dlouho by vše měl zvládnout a do jaké míry, právě o těchto aspektech by měli rozhodovat hlavně lidé, kteří jsou v přímém styku s dětmi a vědí, co od nich mohou vyžadovat, v jakém rozsahu a v jakém období. Dnešní škola a poměry v ní se velmi rapidně změnily oproti době, kdy jsem chodila na základní školu já a myslím, že názory typu: žáci se ve škole jenom hrají, jak se mohou něčemu naučit ……, jsou opravdu scestné. Nejdůležitější je, aby žák byl spokojený, do školy se těšil, jelikož je to pro něho možnost něčemu se naučit, poznat něco nového a nezůstávat pozadu. Na učiteli poté je, aby si pro žáka připravil takové formy, metody a strategie výuky, aby žáka nezklamal a zároveň ho připravil na to, že cesta životem nebude jednoduchá, ale vždycky se dá zvládnout, pokud víš, jak si máš poradit. Myslím, že dnešnímu školství již nejde o to, aby nám přicházely domů chodící encyklopedie, které si neumí poradit v základních situacích, ale žáci, kteří se rozvíjí komplexně ve všech oblastech a jsou spokojené a usměvavé. Ne každé dítě se narodí jako génius, ale každé dítě má dostat šanci na to, aby oblast, ve které je dítě nadprůměrné, byla ve škole rozvíjena a právě toto dnešní školství umožňuje a velmi podporuje.

Zpracovala: Zuzana Ryzí